

SHAHAR MIKROIQLIMI VA UNING SALOMATLIKKA TA'SIRI

Safarov I.B – *Qarshi davlat universiteti o'qituvchisi*

Murodova Sh – *Qarshi davlat universiteti talabasi. O'zbekiston.*

Annotatsiya: Ushbu maqolada shahar mikroiklimining shakllanish omillari, uning asosiy xususiyatlari hamda inson salomatligiga ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. Shahar hududlarida bino va inshootlar zichligi, transport vositalari, sanoat korxonalari va yashil hududlar miqdori mikroiklimning o'zgarishiga sabab bo'lishi ilmiy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, mikroiklimning harorat, namlik, havo almashinuvi va havo sifati orqali inson organizmiga ta'siri hamda sog'lom shahar muhitini shakllantirishning muhim jihatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: shahar mikroiklimi, urbanizatsiya, havo sifati, harorat rejimi, namlik, ekologik muhit, yashil hududlar, inson salomatligi.

URBAN MICROCLIMATE AND ITS EFFECT ON HEALTH

Safarov I.B. - Lecturer of Karshi State University

Murodova Sh - student of Karshi State University. Uzbekistan.

Abstract: This article analyzes the factors that shape the urban microclimate, its main characteristics, and its impact on human health. The density of buildings and structures, the number of vehicles, industrial enterprises, and green spaces in urban areas contribute to changes in the microclimate. The impact of microclimate on the human body through temperature, humidity, air exchange, and air quality, as well as important aspects of the formation of a healthy urban environment, are also considered.

Keywords: urban microclimate, urbanization, air quality, temperature regime, humidity, ecological environment, green areas, human health.

Kirish. Hozirgi davrda urbanizatsiya jarayonining jadallashuvi natijasida shahar hududlarida tabiiy muhit sezilarli darajada o'zgarib bormoqda. Aholi sonining ortishi, sanoat korxonalarining rivojlanishi, transport vositalari sonining ko'payishi hamda turar joy va infratuzilma obyektlarining kengayishi shahar muhitida o'ziga xos iqlim sharoitini – shahar mikroiklimini shakllantiradi. Mikroiklim deganda ma'lum bir kichik hududda, xususan shahar yoki uning ayrim qismlarida vujudga keladigan iqlimiy sharoitlar majmui tushuniladi.

Shahar mikroiklimi tabiiy landshaft, qurilish zichligi, yashil hududlarning mavjudligi, suv havzalari hamda antropogen faoliyat natijasida shakllanadi. Ushbu omillar havoning harorati, namligi, shamol rejimi va atmosfera ifloslanish darajasiga

ta'sir ko'rsatib, natijada inson salomatligiga ham ijobiy yoki salbiy ta'sir etishi mumkin. Shu sababli shahar mikroiqlimini o'rganish va uni sog'lom ekologik muhitni ta'minlash nuqtai nazaridan baholash zamonaviy geografiya, ekologiya hamda tibbiyot fanlari oldida turgan muhim masalalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism: Shahar mikroiqlimining shakllanishida bir qator tabiiy va antropogen omillar muhim rol o'ynaydi. Eng avvalo, shahar hududlarida bino va inshootlarning yuqori zichligi quyosh nurlarining qaytishi va issiqlikning to'planishiga sabab bo'ladi. Natijada shahar hududlarida "issiq orol" effekti deb ataluvchi hodisa yuzaga keladi. Bu holatda shahar markazida harorat atrofdagi qishloq yoki tabiiy hududlarga nisbatan bir necha daraja yuqori bo'lishi mumkin. Bunday harorat farqi ayniqsa yoz oylarida sezilarli bo'lib, aholi salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli ortadi.

Shahar mikroiqlimining yana bir muhim ko'rsatkichi havoning namligi va shamol rejimidir. Yuqori qavatli binolar va tor ko'chalar shamol harakatini sekinlashtirib, havo almashinuvini cheklaydi. Natijada zararli gazlar, chang zarrachalari va boshqa ifloslantiruvchi moddalar atmosferada uzoq vaqt saqlanib qoladi. Transport vositalari chiqindilari, sanoat korxonalarining emissiyalari va maishiy chiqindilar natijasida hosil bo'ladigan gazlar shahar havosining sifatini pasaytiradi. Bu esa nafas yo'llari kasalliklari, allergik reaksiyalar hamda yurak-qon tomir tizimi bilan bog'liq muammolar ko'payishiga olib kelishi mumkin.

Mikroiqlimga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri yashil hududlarning mavjudligidir. Parklar, xiyobonlar, daraxtzorlar va boshqa ko'kalamzor hududlar shahar muhitida tabiiy filtr vazifasini bajaradi. O'simliklar karbonat angidridni yutib, kislorod ajratadi hamda chang va zararli moddalarning miqdorini kamaytirishga yordam beradi. Bundan tashqari, yashil hududlar haroratni me'yorlashtirib, havoning namligini tartibga soladi va mikroiqlimni yumshatadi. Shuning uchun zamonaviy shaharsozlikda yashil hududlarni kengaytirish va ekologik muvozanatni saqlash muhim vazifalardan biri sifatida qaraladi.

Shahar mikroiqlimining inson salomatligiga ta'siri ko'plab ilmiy tadqiqotlarda ham o'z aksini topgan. Haroratning keskin o'zgarishi, yuqori darajadagi havo ifloslanishi hamda shamol aylanishining yetarli darajada bo'lmasligi inson organizmida turli fiziologik o'zgarishlarni keltirib chiqaradi. Ayniqsa bolalar, keksa yoshdagi aholi va surunkali kasalliklarga ega shaxslar mikroiqlim o'zgarishlariga nisbatan yanada sezgir bo'ladi. Shu sababli shahar muhitida ekologik barqarorlikni ta'minlash, havoning sifatini yaxshilash va yashil hududlarni ko'paytirish sog'lom turmush muhitini yaratishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shahar mikroiqlimi inson salomatligiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadigan muhim ekologik omillardan biridir. Shahar hududlarida haroratning yuqoriligi, havo ifloslanishi, namlikning o'zgarishi hamda shamol harakatining cheklanishi inson organizmining fiziologik holatiga turli darajada ta'sir etadi. Bunday sharoitlar insonning umumiy sog'lig'i, ish faoliyati, jismoniy holati hamda ruhiy holatiga ham bevosita ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli shahar mikroiqlimi va uning salomatlik bilan bog'liqligini o'rganish tibbiyot, ekologiya va geografiya fanlari uchun muhim ilmiy yo'nalish hisoblanadi.

Avvalo, shahar hududlarida haroratning yuqori bo'lishi inson salomatligiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan asosiy omillardan biridir. Shahar muhitida beton va asfalt qoplamalar issiqlikni kuchli yutib, uni uzoq vaqt davomida saqlab turadi. Natijada issiq kunlarda havo harorati yanada oshib ketadi va bu inson organizmida issiqlik almashinuvi jarayoniga salbiy ta'sir qiladi. Yuqori harorat organizmda suvsizlanish, tez charchash, bosh og'rig'i, qon bosimining o'zgarishi va yurak-qon tomir tizimiga ortiqcha yuk tushishiga sabab bo'lishi mumkin. Ayniqsa, keksa yoshdagi insonlar, bolalar va surunkali kasalliklari mavjud bo'lgan shaxslar bunday sharoitlarga nisbatan ancha sezgir bo'ladi.

Bundan tashqari, shahar muhitida havoning ifloslanishi ham inson salomatligiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Atmosferada zararli gazlar, chang zarrachalari va kimyoviy moddalar miqdorining ortishi nafas olish tizimi faoliyatiga salbiy ta'sir qiladi. Ifloslangan havo bilan uzoq vaqt nafas olish bronxit, astma, allergik kasalliklar

hamda o'pka faoliyatining buzilishiga olib kelishi mumkin. Shu bilan birga, havo ifloslanishi yurak-qon tomir kasalliklari xavfini ham oshiradi. Bunday sharoitlarda inson organizmi doimiy ravishda zararli moddalar ta'sirida bo'lib, bu holat umumiy sog'liq darajasining pasayishiga sabab bo'ladi.

Shahar mikroiklimining inson salomatligiga ta'siri faqat jismoniy holat bilan cheklanib qolmaydi, balki ruhiy holatga ham ta'sir ko'rsatadi. Issiq va ifloslangan muhitda uzoq vaqt yashash insonda charchoq, asabiylik, diqqatning susayishi hamda stress darajasining ortishiga olib kelishi mumkin. Bunday sharoitlar insonning mehnat unumdorligiga, kundalik faoliyatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, noqulay mikroiklim sharoitlari uyqu sifatining yomonlashishiga ham sabab bo'lishi mumkin.

Namlik darajasi ham inson organizmi faoliyatiga ta'sir etadigan muhim omillardan biridir. Juda quruq havo nafas yo'llarining qurishiga, tomoq va burun shilliq qavatining ta'sirlanishiga olib keladi. Juda nam muhit esa organizmda issiqlik almashinuvi jarayonini qiyinlashtirib, insonning o'zini noqulay his qilishiga sabab bo'ladi. Bunday sharoitlar ayrim kasalliklarning rivojlanishi uchun qulay muhit yaratishi mumkin.

Umuman olganda, shahar mikroiklimining o'zgarishi inson salomatligiga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatadi. Yuqori harorat, havo ifloslanishi, namlikning o'zgarishi hamda noqulay ekologik sharoitlar inson organizmda turli kasalliklarning kelib chiqishiga yoki mavjud kasalliklarning kuchayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli shahar muhitida sog'lom mikroiklimni shakllantirish va aholi salomatligini muhofaza qilish masalasi muhim ahamiyat kasb etadi

Xulosa qilib aytganda, shahar mikroiklimi urbanizatsiya jarayonining bevosita natijasi bo'lib, u tabiiy va antropogen omillar ta'sirida shakllanadi. Bino va inshootlarning zichligi, transport vositalari sonining ko'pligi, sanoat faoliyati hamda yashil hududlarning yetishmasligi shahar mikroiklimining o'zgarishiga olib keladi. Bunday o'zgarishlar havoning harorati, namligi, shamol rejimi va atmosfera ifloslanish darajasiga ta'sir ko'rsatib, inson salomatligiga turli darajada ta'sir etadi.

Shu bois shaharlarni rejalashtirish jarayonida ekologik omillarni hisobga olish, yashil hududlarni kengaytirish, transport chiqindilarini kamaytirish hamda atmosfera havosining sifatini nazorat qilish muhim ahamiyatga ega. Shahar mikroiklimini ilmiy asosda o'rganish va uni yaxshilashga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish sog'lom va qulay urban muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Sobirjon o'g'li K. M. Shahar muhitlarida mikroiklimni yaxshilash va muhitlarni sog'lomlashtirish //Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g'oyalar. – 2025. – T. 2. – №. 1. – С. 1057-1062.
2. Qurbonov P. R. Iqlim o'zgarishi sharoitida tekislik mintaqasi shaharlarining rivojlanish xususiyatlari (Janubiy O'zbekiston misolida) //Экономика и социум. – 2023. – №. 10 (113)-1. – С. 210-214.
3. Сафаров И. Б., Расулов Ф. Социально-экономические проблемы и перспективы развития городов Кашкадарьинской области //Экономика и социум. – 2024. – №. 1 (116). – С. 1304-1311.
4. Qurbonov P. O'zbekistonda urbanizatsiya jarayonlari rivojlanishining asosiy bosqichlari //Farg'ona davlat universiteti. – 2023. – T. 3. – С. 165-165.
5. Toshtemirovna B. M. Geographical aspects of the demographic situation in Kashkadarya region //academicia: an international multidisciplinary research journal. – 2021. – T. 11. – №. 1. – С. 188-190.
6. Сафаров И. Б., Халилов Н. Х. Экономико-географические проблемы градостроительства верхне-Кашкадарьинской области //Educational research in universal sciences. – 2024. – T. 3. – №. 2. – С. 707-713.